

IDROK JARAYONINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**AHADOVA MAVLUDA KARIM QIZI**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

Tel: +998 91 513 07 20

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Pedagogika va psixologiya

kafedrasi o'qituvchisi (maqola ilmiy raxbari)

ulugbekshomurotov986@gmail.com<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada idrokning psixologik mazmuni, uning shakllanish mexanizmi, asosiy xususiyatlari va ta'lim jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan. Idrokning predmetlilik, yaxlitlik, izchillik, mazmunlilik kabi asosiy belgilari hamda uning diqqat, xotira va tafakkur bilan uzviy bog'liqligi ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, talabalarda idrok jarayonini kuchaytiruvchi psixologik va pedagogik omillar, idrokning samaradorligini oshirish yo'llari ham ko'rsatib berilgan.

KALIT SO'ZLAR: Idrok, sezgi, analizator, ong, kognitiv jarayon, predmetlilik, yaxlitlik, refleksiya, persepsiya, diqqat, sensomotor rivojlanish

KIRISH:

Insonning atrof-muhitni anglash, uni tushunish va undagi hodisalarga munosabat bildirish qobiliyati psixik jarayonlar orqali amalga oshadi. Ana shu jarayonlarning eng muhimlaridan biri – idrokdir. Idrok sezgiga nisbatan murakkabroq bo'lib, tashqi dunyo predmetlarini faqat alohida belgilar tarzida emas, balki yaxlit holda ongda aks ettiradi. Inson ko'rayotgan, eshitayotgan yoki sezayotgan har bir ma'lumot ongda qayta ishlanib, tahlil qilinib, avvalgi tajribalar bilan taqqoslanadi.

Natijada, subyektiv va obyektiv omillar birlashib, real borliqning aniq tasviri shakllanadi.

Psixologiya fanida idrokning o'rganilishi juda qadimdan davom etib keladi. Gestalt psixologiyasi idrokni yaxlit struktura sifatida talqin qilgan bo'lsa, kognitiv psixologiya idrokni ongda qayta ishlanish jarayoni sifatida tushuntiradi. Zamonaviy neyropsixologiyada esa idrok analizatorlar faoliyati, miya po'stlog'idagi markazlar va nerv tizimi bilan bog'liq ravishda izohlanadi. Talaba yoki o'quvchining o'zlashtirish jarayonida idrokning roli alohida ahamiyatga ega, chunki har qanday bilim avvalo idrok orqali qabul qilinadi. Agar idrok yetarlicha faol bo'lmasa, diqqat susayadi, xotira sustlashadi, tushunish jarayoni qiyinlashadi.

IDROKNING PSIXOLOGIK MAZMUNI

Idrok – bu insonning tashqi olamdagi predmet va hodisalarni sezgi organlari yordamida yaxlit, mazmunli, tushunarli holatda ongida aks ettirish jarayonidir. Idrok sezgidan farqli ravishda murakkab, tahliliy va integrativ jarayon bo'lib, sezgilarning oddiy yig'indisi emas. Masalan, talaba kitobni ko'rganida uning shakli, rangi, kattaligi yoki matni alohida sezilmaydi, balki bir butun holda "kitob" obrazida idrok qilinadi.

IDROK JARAYONINING ASOSIY XUSUSIYATLARI

1. Predmetlilik

Idrok doimo muayyan obyektga bog'langan bo'ladi. Masalan, talaba auditoriyadagi ovozni shunchaki tovush sifatida emas, balki ma'ruza qilayotgan o'qituvchining nutqi sifatida qabul qiladi.

2. Yaxlitlik

Inson idrok qilayotgan narsa uning xususiyatlaridan qat'i nazar bir butun holda aks etadi. Bosh, qo'l, tana alohida sezilsa ham, odam obrazi yaxlit idrok qilinadi.

3. Izchillik

Idrok jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshadi. Dastlabki sezish, farqlash, taqqoslash va anglash bosqichlari insonning ilgari to'plagan tajribasiga tayanadi.

4. Mazmunlilik

Idrokning mazmuni inson tajribasi, bilimlari va emotsional holatiga bog'liq. Shu sabab ikki kishi bir manzarani turlicha idrok qilishi mumkin.

5. Strukturalilik

Idrok har doim tartibli, muayyan tuzilishga ega jarayondir. U ongning faol ishlashi bilan bog'liq bo'lib, komponentlar bir-biri bilan o'zaro uyg'unlashadi.

IDROK VA BILISH JARAYONLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Idrok diqqat, xotira va tafakkur bilan bevosita bog'langan. Diqqatning barqarorligi idrokni aniq qiladi, xotira esa idrok etilgan ma'lumotning saqlanishini ta'minlaydi. Tafakkur idrok etilgan obrazlarni tahlil qilib, ularga ma'no beradi.

TA'LIM JARAYONIDA IDROKNING AHAMIYATI

— Talabalar o'quv materialini tez va to'g'ri qabul qilishi idrokning rivojlanganligiga bog'liq.

— Idrok kuchli bo'lgan talabalarda kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash va eslab qolish darajasi yuqori bo'ladi.

— O'qitish jarayonida tasviriy materiallardan foydalanish idrokni kuchaytiradi.

— Laboratoriya ishlari, tajribalar, amaliy mashg'ulotlar idrok jarayonini faollashtiradi.

IDROKNI RIVOJLANTIRUVCHI OMILLAR

— Diqqatni kuchaytiruvchi mashqlar

— Taqqoslash, kuzatish, tahlil qilish topshiriqlari

— Vizual materiallar bilan ishlash

— Faol o'qitish metodlari (klaster, aqliy hujum, amaliy mashqlar)

— Sensor tajribani kengaytiruvchi faoliyatlar

— O'quv jarayonida motivatsiyaning yuqori bo'lishi

XULOSA:

Idrok – insonning bilish faoliyatining asosiy bo'g'ini bo'lib, ta'lim jarayonining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Idroki rivojlangan talaba o'quv materialini tez va chuqur o'zlashtiradi, mustaqil fikrlaydi, o'z bilimlarini ongli ravishda shakllantira oladi. Ta'limda idrokni rivojlantirish uchun o'qituvchi didaktik vositalardan foydalanishi, dars jarayonini vizual va amaliy materiallar bilan boyitishi

zarur. Idrokning rivojlanishi nafaqat o'quv faoliyatiga, balki shaxsning umumiy dunyoqarashi va tafakkurining shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'oziyev E. G'. Umumiy psixologiya.
2. Rubinshteyn S.L. Inson psixologiyasi asoslari.
3. Nemov R.S. Psixologiya: Darslik.
4. Petrovskaya L.A. Psixologik jarayonlar nazariyasi.
5. Karimova V.M. Psixologiya. T.: 2002.
6. Ko'chkinova M. N., qizi Rahmonova D. I., qizi Rahmonova M. S. BO 'LAJAK O'QITUVCHI KASBIY TAYYORGARLIGIGA DOIR ETIKET QOIDALARINI TARKIB TOPTIRISHDA MULOQOTNING O 'RNI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 14. – C. 778-783
7. Atamurodova Q. G. Factors and means of individual spiritual development //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – №. 6. – C. 771-774
8. Achilov, O. M., Kochkinova, M. N., & Kamolova, O. M. Q. (2021). THE IMPORTANCE OF ECONOMIC EDUCATION IN PRESCHOOL CHILDREN. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 2(06), 137-140
9. Achilov O. M., Kochkinova M. N., Kamolova O. M. Q. THE IMPORTANCE OF ECONOMIC EDUCATION IN PRESCHOOL CHILDREN //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS. – 2021. – T. 2. – №. 06. – C. 137-140
10. Ismatov S. et al. O'QUVCHI YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY EKSTRIMIZM VA TERRORIZM TAHDIDI VA ULARNI BARTARAF ETISHNING MAVJUD SHAROITLARI //PEDAGOG. – 2023. – T. 6. – №. 2. – C. 443-447
11. Ismatov S. et al. O'QUVCHI YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY EKSTRIMIZM VA TERRORIZM TAHDIDI VA ULARNI BARTARAF ETISHNING MAVJUD SHAROITLARI //PEDAGOG. – 2023. – T. 6. – №. 2. – C. 443-447

12. Ko'chkinova M. KASBIY ETIKET QOIDALARINING TAKOMILLASHUVIDA PEDAGOGIK MAHORAT VA O 'QITUVCHI KOMPETENSIYALARINING AHAMIYATI // " Science Shine" International scientific journal. – 2024. – T. 16. – №. 1
13. Ko'charova D., Ko'chkinova M. XURSHID DO 'STMUHAMMAD NASRIDA DIDAKTIK TAMOYILLAR //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 703-707
14. Ko'charova D., Ko'chkinova M. ABDULLA QODIRIYNING OBRAZ YARATISH MAHORATI //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 714-716
15. Ko'chkinova Makhliyo Norbutayevna, & Ravshanov Muhammad G'afur o'g'li. (2021). THE ROLE OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE LIVES OF CHILDREN WITH DISABILITIES. European Scholar Journal, 2(6), 193-194. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/esj/articl>.
16. Norbutayevna K. M. et al. MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA IJOBIY MOTIVATSIYANI QO 'LLAB-QUVVATLASHNING PEDAGOGIK USULLARI //KONFERENSIYA. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 467-474.
17. Norbutayevna K. M. TALABALARDA O 'ZO 'ZINI ANGLASH VA REFLEKSIYA JARAYONINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI //KONFERENSIYA. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 127-132.
18. Кўчкинова М. ЗНАЧЕНИЕ ИМИДЖА СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ //Предпринимательства и педагогика. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 104-117.
19. Kochkinova M. THE IMPORTANCE OF THE IMAGE OF A MODERN TEACHER IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF A FUTURE TEACHER //Journal of Multidisciplinary Sciences and Innovations. – 2025. – T. 1. – №. 1. – C. 614-621.
20. Norbutayevna K. M. et al. BOLALARDA MATEMATIK TUSHUNCHALARNI RIVOJLANTIRISHDA, ILMIY YONDASHUVLARNING

PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK TAHLILI //Modern education and development. – 2025. – Т. 20. – №. 1. – С. 218-226.

21. Norbutayevna K. M. et al. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MULTEMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK IMKONIYATLARI VA DOLZARBLIGI //Modern education and development. – 2025. – Т. 20. – №. 1. – С. 227-233.

22. Кўчкинова М. ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАВЫКОВ И КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ПРАВИЛ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЭТИКЕТА //Предпринимательства и педагогика. – 2024. – Т. 3. – №. 3. – С. 194-203.